

vét olvashattuk könyvek címlapjain, könyvtári, irodalmi, történelmi cikkek alatt, tudásukat, segítőkészségüket az olvasók és kartársaik egyaránt csak dicsérni tudták.

Sorukból emeljünk ki néhányat! *Mezey László* kódexek, írástörténetünk külföldön is jól ismert szakértője, élete végén az egyetemi posztgraduális képzés egyik vezetője. *Szentmihályi János* a hazai tájékoztatószolgálat agilis szervezője, propagátora, bibliográfiák szerzője és szerkesztője. *Kenyeres Ágnes* a tájékoztatószolgálatban nehezen nélkülözhető *Magyar életrajzi lexikon* szerkesztője, vizjel-kutató, kéz-

irat-szakértő. *Tóth András* könyvtár- és egyetemtörténeti kutató, kitűnő kézirat-katalogizáló, a nagykönyvtárak beszerzési együttműködésének kezdeményezője.

A többiek neve – könyvtárosi vonatkozásban – nem ennyire ismert, de jól, sőt egyesek kiválóan dolgoztak, *Bibó István* például mint szakkozó, *Varga Irén* mint szerzeményező, *Hermann Zsuzsanna* mint katalogizáló, és a sort még folytatni is lehetne. (A könyvtári tisztviselők névsorát *Dümmerth Dezső* jegyzékbe foglalta, kéziratári jelzete: G 840.)

Vértessy Miklós

Ápró-cseprő érdekességek a Széchényi Könyvtár történetéből

Egy könyvtár állománya nem csak érdekes kincseket rejt, hanem érdekes történeteket is. A sokat idézett régi mondás – *habent sua fata libelli* (a könyveknek is megvan a maguk sorsa) – már sokszor bizonyította igazságát. A Széchényi Könyvtár múlt századi történetét kutatva, nem egyszer bukkantunk olyan sztorikra, amelyek számot tarthatnak a mai könyvtárosok érdeklődésére is.

A kiegyezés korának általános fellendülése a könyvgyűjtés és könyvtárgyarapítás terén is rohamos fejlődést indított el. A folyamat azonban nem volt egyértelmű: míg egyfelől az értékek felkutatása és összegyűjtése folyt, másfelől a tudatlanság és nemtörődömség értékek pusztításához vezetett. Az alábbiakban erre is, arra is találunk példát.

A jószemű könyvtáros. Az első magyar nyelv-tan írója és egyben kiadója, mint ismeretes, a tudós *Sylvester János* volt. Az 1539-ben Sárvár-Újszigeten megjelent *Grammatica Hungaro-latina* példányai szétszóródtak, megsemmisültek. A 18. században az akkor ismert és máig egyetlen példány *Sinai Miklós* debreceni professzor tulajdonában volt, aki azt féltékenyen őrizte, még *Kazinczy Ferenc*nek is csak titokban sikerült róla másolatot készítenie és azt 1808-ban nyomtatásban újra kiadnia. *Sinai* halála után a könyv *Fáy János* debreceni tanácsoshoz, tőle pedig a neves gyűjtőhöz, *Fáy Alajos*hoz került. Az ő halála után a számos

régiséget tartalmazó könyvtár kincseinek megvételéért sokan keresték fel az özvegyet. Természetesen a legtöbben a *Grammatica Hungaro-latina*t keresték, de hiába: a könyv nem került elő a gyűjteményből. Mikor már végképp feladták a reményt a nevezetes mű megtalálására, egy beszélgetés váratlanul nyomra vezetett. Az idősebb *Horovitz Lipó*tnak, a tudós könyvtárosnak egyszer az özvegy elmondta, hogy férjének bizonyára Homérosz volt a legkedvesebb írója, mert az *Iliász* egy 16. századi latin fordítását még utazásaira is mindig magával vitte. *Horovitz Lipó*t *Kazinczy* kiadásából már tudta, hogy a *Grammatica* egy Homérosz-kiadáshoz volt kötve. Amikor a kérdéses művet a könyvtárból előkeresték, valóban megtalálták a *Grammaticát*, ami a testesebb *Iliász* mögé volt bekötve. *Horovitz* közvetítésével 1874-ben került a nemzeti kincs a Széchényi Könyvtárba, akkoriban igen magasnak számító áron, 220 aranyért. A máig is egyetlen példányban ismert mű ma már nincs a Homérosz-kiadáshoz kötve: 1973-ban leválasztották, s új, sima bőrkötést kapott. Most már bizonyára nem fogják szem elől téveszteni, bár ez a veszély akkor sem fenyegette volna, ha megmarad eredeti kötésében.

Az elfüstölt oklevelek. 1873-ban egy dunántúli néptanító, *Gózon Imre* különös küldeménynel örvendeztette meg *Trefort Ágostont*, az akkori kultuszminisztert. Két, 14. századi

pergamen okiratot küldött neki, melyeket egy felvidéki szivarkereskedőtől kapott. Tájékoztatta a minisztert arról, hogy a kereskedőnél még sok hasonló van, s azokat szivargöngyölegnek használják. Trefort azonnal a helyszínre küldte *Szilágyi Sándort*, a kiváló történészt, aki 200 forintért megvásárolta *Fischhof Lajos* szivarkereskedő egész készletét, összesen 221 régi oklevelet és kéziratot. Volt azok között egy az Árpád-korból, továbbá 13 Anjou kori, 30 Zsigmond és Mátyás korabeli okirat, valamint számos egyéb, művelődéstörténetileg becses, régi irat. Kiderült az is, hogy valamennyi egy környékbeli régi várból származott, amely új tulajdonos kezébe került. Ennek első dolga volt a levéltárat „kisepergetni”, és a „lomot” a szivarkereskedőnek fillérekért eladni. Még csak nem is sejtethjük, hány oklevél válhatott füstté az úgazdag vártulajdonos tudatlansága és a nem kevésbé tudatlan szivarkereskedő jóvoltából, a mit sem sejtő szivarozó vármegyei urak szájában... A megmentett iratokat a miniszter a Nemzeti Múzeum Könyvtárának, vagyis a Széchényi Könyvtárnak ajándékozta. (Ma már ezek az oklevelek a Magyar Országos Levéltárban találhatóak.)

Ősnyomtatványért régi köveket. Az 1802-ben alapított Széchényi Könyvtár hamar elvesztette intézményi önállóságát: az 1808-ban szervezett Magyar Nemzeti Múzeum keretébe illesztették. Ettől kezdve a könyvtár csak egyik részlege volt a Nemzeti Múzeumnak, s ez hol előnyére, hol kárára szolgált. Utóbbira példa az a csereügylet, amely 1874-ben jött létre az Egyetemi Könyvtár és a Nemzeti Múzeum között.

Az egyetem akkori rektorának, *Kautz Gyulának* kezdeményezésére az Egyetemi Könyvtár felajánlotta a Magyar Nemzeti Múzeumnak két római kori köemléket és három, Mátyás király budai palotájából származó, faragott vörösmárvány töredéket. Utóbbiak az Egyetemi Könyvtár régi épületének középkori régiséggyűjteményébe tartoztak, a római kori kövek az új épület alapozásakor kerültek elő. Cserébe a magyar szempontból kiemelkedő jelentőségű két ősnyomtatvány egy-egy példányát kérték: *Hess András* Budai krónikáját (*Chronica Hungarorum*, 1473.) és Mátyás király törvénykönyvét (*Decretum maius*, 1488.), valamint *Bornemisza Péter* 16. századból származó prédikációs könyvének három kötetét. A cserét a minisztérium annál is inkább támogatta, mivel a felsorolt művekből a Széchényi Könyvtár duplumpéldányokkal rendelkezett. Mátyás ki-

rály törvénykönyvének másodpéldányát éppen az előző évben vették meg egy berlini antikváriustól, aki viszont egy lengyel főúri könyvtárból jutott hozzá a műhöz.

A Nemzeti Múzeum igazgatója, *Pulszky Ferenc*, aki különösen vonzódott a régi építészeti emlékekhez, azonnal beleegyezett a cserébe. A könyvtár vezetőjének, *Mátray Gábornak* szakvéleményét Pulszky csak utólag kérte ki, aki ezért méltán neheztelt. A könyvtár számára ez valójában nem is jelentett cserét, hiszen a könyvtár csak adott, de nem kapott semmit, a csereérték a múzeum egy másik osztályát gazdagította. Mátray ezek után már csak azt kérhette, hogy a csere létrejötte előtt adja vissza *Toldy Ferenc*, az Egyetemi Könyvtár éppen lelépő igazgatója a Budai krónikának a Széchényi Könyvtárban maradó példányát, amely ekkor már csaknem egy éve volt Toldynál kikölcsönözve. (Tulajdonképpen az Akadémia használatára, a Krónika kiadása céljából, *Arany János* kölcsönzési tétitvénye ellenében.) *Toldy Ferenc* e kérésnek jó tiz hónappal később eleget is tett – Mátray csak ekkor járult hozzá a csere tényleges lebonyolításához, ami 1874. október 21-én meg is történt.

A német tudós előzékenysége. A kötéstáblák-

ból kiáztatott kódextöredékek felkutatását már a múlt században széleskörűen végezték. 1872-ben a nürnbergi Germanisches Museum igazgatója, *A. Essenwein*, maga is jeles tudós, két 15. századi, magyar vonatkozású, kötéstáblából kiáztatott kódex-levelet küldött ajándékba a Széchényi Könyvtárnak. Eltelt néhány évtized, amíg a *Magyar Könyvszemlé*ben megjelent a tudományos értékelés, amely a két kódex-levelet Bonfini magyar történetének töre-

dékeként azonosította. Ezt az apróságnak tűnő adatot azért idéztük fel, hogy bemutassuk az akkori európai tudományos életre jellemző mentalitást. Essenwein személyében a tudós saját kutatásainak eredményét, egy intézmény igazgatója a felfedezett érték tulajdonjogát azonnal átengedte a művelődéstörténetileg érdekelt országnak, minden ellenszolgáltatás nélkül. Egyszerűen azért, mert így találták természetesnek. **Somkuti Gabriella**

A jubileum minősége

Az Eseménynaptárról – évforduló nélkül

Huszonhatodik évfolyamában jár a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban szerkesztett, azelőtt a Múzsák Közművelődési Kiadó, újabban a Téka Könyvértékesítő, Könyvtárellátó és Könyvkiadó Vállalat gondozásában megjelenő negyedéves periodikum, az *Eseménynaptár*. Úgylehet, stílusosabb volna valamely kerek évfordulóján írni róla, dicsérni erőnyeit, föl- emléíteni gondjait, de éppen az *Eseménynaptár* volt az – bármilyen paradoxonként is hat a megállapítás –, amelyik képes volt szakítani a rosszul értelmezett és kötelességszerűen lerótt, tehát közhelyes megemlékezések gyakorlatával. A korábbi évtizedek széles körben tapasztalható jubileológus szelleme mintegy menetrendszerűen támasztotta föl 50, 100 vagy 200 esztendő évforduló ürügyén a többé-kevésbé feledésbe merült, ám konvencionálisan mindenképp történelmi jelentőségűnek nevezett események vagy elhíresült személyek emlékét; hogy újra meg újra elősorolja érdemeiket, hangsúlyozza jelentőségük elévülhetetlenségét. S miután az ünnepi alkalmakkor, a jeles napokon elhangzottak és elolvastattak a gondosan stilizált, nagy ívű tiszteletkörieket bejáró megemlékezések, újabb fél évszázadig a hallgatás pora pergett a hazai vagy a nemzetközi rangú halhatatlanra, a korszakos esemény historikumára. Volt idő – minden újságolvasó emlékezhet rá –, amikor hetenként cibált elő egy-egy halvány szellemalakot, utóbb méretre szabott dicsőségű figurát a napisajtó közhelyemlékezete. Valahogy abban a szellemben, ahogyan a kortárs eredélyi író, *P. Lengyel József* gondolta: „Megnyugtató dolog, hogy az

ember tekintélyekre tud hivatkozni, miközben természetes hajlamait követi.”

Mindazonáltal ki tagadhatná, hogy a múlttal való őszinte számvetés, s a múlt valódi nagyságaira történő, hozzájuk illő megemlékezés, a jelentőségükkel arányos és kivált eleven szellemű megidézés híján egyszerűen szólva is abszurdítás a jelenben élni, a jövőről gondolkodni. Európa és a magyarság kultúrhistoriája bővelkedik annyi tanulságban, hogy érdemes legyen jobbra-balra fürkésző kortársi tekintetünket percnyi megállással visszafordítani az időben, hiszen a szívünkhöz közeli múlt ébrentartása jellemet alakít, példáival szellemi és erkölcsi jelentőségű kútforrás. Meg azután a folyamatosan átalakuló magyar életlabirintusban való eligazodáshoz egyáltalán nem látszik fölöslegesnek a megszenvedett múlt tapasztalatai között keresgélni biztos fogódzók után, úgy ahogyan a régiek is gondolták, amikor a történelmet tanítómesterükként tisztelték. Az is tudott dolog persze, hogy a leggazdagabb kultúrtörténet sem pusztán példatár, főként abban a helyzetben nem, amikor a távolabbi és a közelebbi múlt történései és alakjainak a szerepe rendre átértékelődik: Petőfi halálának körülményeitől, a jaltai konferencián át, 1956 minősítéséig. Csakhogy épp a történelmi látás folytonos csiszolása, a historiai szemlélet állandó gazdagítása parancsolja a hiteles megismerés igényét, a meg-megújuló számvetést a századok értékeivel; azt tehát, hogy a mi korunk is hozzátegyen valamit előtörténetének megismeréséhez. Ez pedig az ébren tartott emlékezet, az eleven szellemű visszaidézés dolga.